

Василь Кучабський.

Значіння ідей Вячеслава Липинського.

Є це завше признакою великих історичних особистостей — всеодно, чи це будуть владарі над народами, чи віщі співці, великі полководці, державні мужі або мислителі, — що їхня постать ділає на сучасних і пізніших людей безпосередно як повний достоїнства людський первовзір. Їхнє життя є гідним наслідування праобразом великого життя, їхні чини й їхні думки навязують якийсь таємний звязок між людьми і самою істотою отих великих людей, і ця таємнича безпосередна зустріча родить у душах пізніших поколінь тягу до сповнення нових великих чинів на світі й до висловлення нових високих дум. Так істота Ахілля розбудила істоту Великого Олександра в безпосереднім, повнім живого вогню шануванню отого героїчного праобразу і повела цього нового героя на підбій світу, — і так кожна визначна, переломова історична особистість, ставши праобразом, промовляє безпосередно до споріднених із нею душ почерез століття, ба й тисячоліття.

Але промовляє вона так лиш до споріднених душ. І власне є це одним із найтемніших, найбільш невідрадних проявів новочасного життя, що розріст літературщини й псевдонауковости в останньому столітті кинув оту сіль землі, якою є великі герої, на поталу неспоріднених з ними людських типів. Бо це, що в героїчній особистості важне, — це не назверхні подробиці її життя або твору, тільки її скрита, повна таємничости, запліднююча до нових великих чинів духовна істота. Але ті сотки більших і менших ерудитів, які в силу якогось припадку або примхи беруть собі за невластиве для себе завдання, чи то просліджувати біографію якогось героя, чи то аналізувати й системізувати твори його духа, не мають ніякої споріднености з високим предметом, яким займаються, і тому на ділі не можуть його збагнути, а те, що в результаті їхнього зясування виходить, — це тільки мертва схема на їхній власний малий образ і подобу. Сліпі й глухі для його істоти, вони вважають своїм обовязком зробити героя „загально доступним“, себто „доступним“ для їхнього власного розуміння, і нищать так суттєво-важний образ його життя, присипавши його румовищами подробиць буденщини, серед якої він жив, і „людських слабостей“, які він виявляв, так наче для пізнання того, чим був і є герой, важне знання його

найнижчих життєвих функцій, які кожен виконує, а не найвищих, які виконав тільки він один. Свою ж аналітичною дистиляцією духової продукції героїв — поскільки ці були чи то віщими співцями, чи особливо мислителями, — оті люди зводять усе, що в цих творах сказано, до мертвих, чисто логічних категорій, до системи абстрактних понять і доктрин, якими вправді можна гімнастикувати мозок, але не можна одушевлятися живим вогнем. В цей спосіб ці люди просто нищать у тих творах героїв якраз те, що в них є найважніше, те, що в них якраз найбільше безпосередно й промовляє до споріднених душ і їх манить та пориває, а саме: етос і візію, котру герої висловлюють символом, порівнанням, образом, але котрої ніколи не можна видестилювати й сформулювати логічним поняттям. Найвищі, повні найглибшої, віщої мудрости твори духа безпліднюються осьтак — як безпліднив модерний „розслід“ твори Плятона і як безпліднює він твори всіх інших героїв духа, яких лиш торкнеться, щоб їх „уприступнити“ й „вияснити“.

Це скривлення, це розложення шанування героїв, яке вбило здібність до приклонного благовіння перед ними й знизило їх до рівня розуміння „освіченої“ вуличної „публіки“, привалило інтелектуалістичними румовищами одиноке джерело, якого живоцільною водою такі духово безпліднені й розложені часи як наші взагалі можуть себе оновлювати, — те джерело, яким є безпосередність відношення вартісніших людей до героїв минувшини і безпосередна передача їхнього живого вогню великих чинів і високих дум у другі споріднені душі. „Популяризація“, „уприступнення“, „розпропагування“, себто зведення всіх духових вартостей на найнижчий, „масовий“ рівень, — це й стало раком, що розточує духове життя нинішних народів, і з цього боку беручи, винахід друкарства став чистим прокляттям для народів. Він уможливив людям, які не мають нічого вартісного висловити, велитенську пасожитну літературну продукцію, яка галапасує на призабутих народами дійсних духових героях, і в цей спосіб він цих героїв до решти відгородив від народів. Адже Гомер, Аїсхіль і Плятон, Данте і Шекспір — це не системи доктрин, які можна зреферувати і так зробити самі перводжерела зайвими. Ці духові герої, це є — незаміними нічим духові потуги, які несуть у собі вічну оновлюючу, духово запліднюючу силу, але лиш тоді, коли вони натрапляють на споріднену душу, яка восприймає їх наївно, себто безпосередно, не розторошуючи цього наївного одушевлення ніякими ерудит-

но-критичними рефлексіями й аналізами, — а стирти скептичної модерної макулятури якраз і нищать таку наївну готовість до одушевленого восприйняття. Можна було б сказати, що один рукопис Гомера чи Плятона, який з покоління в покоління передається серед якогось „неосвіченого“ народу з рук у руки — з природи речі з одних покликаних рук у другі покликаних руки, бо інакше — в непокликаних руках — пропав би, — запліднюючи своїм духом покликані до цього, отже найвище вартісні душі цього народу, є в силі за посередництвом власного творчого ділання отих Гомером і Плятоном духово запліднених одиниць-особистостей витиснути на культурі й життю отого народу, глибшу печать того духа, яким отой прастарий рукопис переповнений, ніж сотки новочасних едіцій Гомера й Плятона, яких безпосередність ділання є спараліжована раком „критичних“ аналіз, — і в цьому й заключається ціле „популяризаційне“ й „дослідче“ нещастя новочасної друкарської преси.

Існує градація, так сказати гієрархія людських душ. Найвищі її шаблі досягають божеського — це є ступні пророчих, Богом надхнених постатей. Найнищі ж губляться в пересічній і нижче пересічної юрбі. По середині світ більше чи менше геніяльних, реформаторських, провідних, переломових постатей. Є на вищих ступнях цієї гієрархії постаті важні для всіх часів, постаті понаднаціональні і понадчасові, такі як Плятон. Є інші, звязані зі своїм часом і народом, але всім їм спільне те, що вони є духовими потугами, що їхнє життя не кінчається з їхньою індивідуальною смертю, тільки ділає, все ширші круги своїм діланням охоплюючи, і цим діланням змінює в якихось ширших чи вужчих розмірах обличчя світу, спрямовуючи позитивні — отже будуючі, творчі — вияви свого народу в таким напрямку, в яким вони не пішли б, коли б даної великої людини серед даного народу не було. Ми кажемо: позитивні вияви, а не вияви взагалі. Бо не це є знаком, що якась людина належить до світу духових потуг, героїв, що вона взагалі струснула своїм народом тільки те, що її життєвий твір ляг у підстави позитивної творчости: оформлення й упостачення народу з хаотичної маси в позитивно співрішаючу про вигляд світу історичну якість. Стєнька Разін струснув московським народом, і цей землетрус ще й по сьогодні дрижить, — але це був тільки землетрус, це було тільки негативне, руйнуюче, бунтарське діло, неспроможне поставити з себе щось нового на місце збуреного. Герої ж належать до світлого, промінного світу постаті і форми, — не до

темної, понурої, зловіщої преісподні нищелюдських, хаотичних потуг, — і тому Стенки Разіни стоять серед гієрархії людських душ на найнижчій ступні, — на тій ступні, що губиться серед людської черні й шумовиння, на межі між людською й звірячою подобою.

Рідкі є постаті духових потуг серед українського народу. Хмельницький — Шевченко — Липинський: ось і самотні три, дуже ріжні від себе взаїмно, духові потуги, які він досі успів видати з себе за час трьохсот літ. Небагато їх — на жаль.... Ділання двох перших відоме — і вже в значній мірі подіями 1917—1921-ого років вичерпане й закінчене. Ні Хмельницький ні Шевченко вже не вистарчають для оновлення українського народу. Ділання ж третього щойно в завязках. Ці завязки „перебалакувати“ їх „критично аналізувати“, їх системізувати в доктринах, в голих льогічних поняттях, — це було б убити і знищити їх ще поки вони не почали ділати. Самотнім же шануванням В. Липинського — це не „популяризувати“ Його твори, тільки їх — читати, щоб вони безпосередно говорили: істота до істоти, і щоб істоту В. Липинського українські люди самі восприйняли, якщо вони до цього здібні, й її в собі дальшим поколінням понесли і передали, не тільки її зберігаючи, але й власною творчістю її розвиваючи і нею свій хаотичний народ оформлюючи, щоби приняв виразну постать.

Адже як твори інших духових героїв, — так і життєвий твір Вячеслава Липинського ні не вичерпується, ні навіть не зясовується якоюсь політичною доктриною, — і тому дуже помилявся б той, хто думав би, що цілість світу ідей В. Липинського заключається в „ідеології“, чи в „програмі“ Клясократичної Монархії на Україні. Помілявся б і той, хто думав би, що вистарчить видестилювати з „Липинського“ цю „програматичну“ доктрину й „фанатично переконатися“ в неї, щоби тепер, після Його фізичної смерті, могли продовжувати ділання Його духа і життя серед українського народу. Коли б було так, що Вячеслав Липинський зміщувався б у льогічних конструкціях якоїсь доктрини, — то він не був би ніякою духовою потугою, здібною оновити свій народ. Він був би лиш пустим, внутрішно беззмістовним інтелектуалістом на моду тих українських „ідеологів“, що що пів року якусь нову партію організують. Інтелектуалістом, який вправді є в силі писати „програми“, „фанатизувати“ і „організувати“, але не є в силі робити українських людей по суті іншими, ніж вони передтим були. Бо оновлювати якийсь народ

— це значить його переіначувати, а ніякі „програматичні“ „переконання“ не є в силі змінювати людей по їхній істоті.

Ділання такого „Липинського“, який був би доктринерським інтелектуалістом, було б такою самою одноднівкою, такою самою милянкою банькою, що й „непереможне“ в свій час, чисто квантитативне ділання українських есерів, „захопивших“ у 1917-ому році під свій „вплив“ „мільонові народні маси“. Хліб дійсних духових потуг, героїв, з такої муки не печеться! З „ідеологією“ у розумінню доктрин і „програм“ ще ніколи не вийшло ніяке живе життя, ніяке відродження й ніяка творчість. Бо значіння мають лиш дійсні ідеї, яких восприйняття вимагає не тільки переміни дотогочасних інтелектуальних „переконань“ людини, а ще й того, щоб ціла істота людини з усіма її ірраціональними глибинами відповідала істоті даної ідеї. Такими є ідеї Вячеслава Липинського, і це й ставить його в ряди історично великих, переломових, реформаторських постатей і справжніх духових потуг.

Що ж є істотою цієї переломової в українському життю людини, якщо вона ні не вичерпується, ні навіть не зясовується „програмою“ Клясократичної Монархії?

— Істотою Вячеслава Липинського є той ірраціональний етос, який його виповнював і який у площині його політичної діяльності й думки викликував перед очима його духа образ — ідею Української Клясократичної Монархії, — образ-ідею, себто щось рівнозначне не з „програмою“, тільки з — візією, подібно як ні „конституцією“, ні „програмою“, тільки ідеальною, візіонерною напрямною політичного ділання людей була — Держава Плятона, — візією, повною віщої сили, котра й запевнює їй її майбутню реалізацію на Україні. Правдоподібно не без страшних потрясень і знищень на Україні, поки засвітає день її реалізації, — як аж після страшних потрясень і знищень зреалізувалася колись віща візія Плятона, коли настала відповідна для неї світово-історична година: в Окцидентально-Християнській Державі Середновіччя.

Етосом же, який викликає образ-ідею Української Клясократичної Монархії, є — релігійний етос. Покоїться він на безпосередньому відчуттю людини всією її душею, що нічого на світі не діється в силу безумної случайности або своєвілля, тільки що світ і люди підлягають всеобнімаючим божеським силам. Ці сили звязують усе: і природу і людей і народи в один, повен божеської думки Космос.

Лиш на підставах цього ірраціонального релігійного етосу лиш тоді, коли серед якогось народу існує повна наївного благовіння перед Божеським Абсолютом релігійність, є взагалі можлива й досяжна розв'язка питань людського співжиття. Без цього етосу в душі — людина не є нічим, як тільки відірваною одиницею-атомом, несеною вітром „щасливих“ або „нешасливих“ випадковостей пилиною, а народ не є ніякою суцільністю, ніякою цілістю, тільки є хмарою куряви, яка знімається під вітром „масових“ пристрастей, але кожної хвилини може знову лягти на поле, як тільки стане затишно. Людське життя перемінюється тоді в „існування для існування“, воно перестає мати всякий вищий змісл. Напрямно стає тоді „особисте щастя“, — всеодно, чи під видом паразитарного квієтизму, чи задоволювання себе, заглушування внутрішньої пустки оцього беззмістовного „життя“, вичерпуючою всі енергії людини, шаленою „діяльністю для діяльності“ й боротьбою для боротьби“. Невиносимими, бо позбавленими всякого вищого зміслу стають тоді всі обмеження, які накладає на відірвану людину дана їй від уродження судьба і так стоїть на перешкоді її „щастю“ / Зміслу не має „бідність“ поруч „багатости“, недужність поруч здоровля, підчиненість поруч панування; адже всі є рівні, бо всі є однаковими атомами, то чому ж має судитися одному це, а другому те? Таким робом „існування для існування“ вимагає невпинного загального бунту проти всього, що людський атом зв'язує і підчиняє другим: проти держави, соціального устрою і навіть проти найосновнішого людського зв'язку — проти родини. Але ж зміслу не має теж і „визволення“ й „воля“ — бо де ж є межі „визволення“ і які духові потуги можуть спинити „війну всіх проти всіх“ після „визволення“? „Грубе насилля“, „право сильного“, „фізична сила“, „диктатура“ являються тоді самотнім рятунком перед хаосом і загладою, — і так спасінням видається тоді введення нової „поневолености“ й „неволи“ на місце тієї, від якої що-тільки наступило „визволення“. Але ж зміслу не має й ця нова „неволя“, бо й вона не в силі спинити „війни всіх проти всіх“, бо якраз така „війна“ й є самотньою методою „природного добору“ „найсильніших“, себто здатних для „насильного панування“, і тому не може скінчитися ніколи, бо „найсильніші“ швидко слабнуть і стають лиш „сильними“, а „сильних“ є поруч них багато й ніякі розстріли не вигублять їх до ноги. Так усе попадає в зачарований круг, доходючи циклічним рухом до своєї антитези, перед якою тікає, щоб циклічним рухом знову до неї вернути.

Світ і життя перестають бути реальностями, вони розщиплюються й розкладаються на масу примар і фантомів, які зветься „проблємами“. Тисячі „ідеологів“ мізкують над „проблємами“, пере-крикаючи один другого. Але ці „проблєми“ не мають у тій арелігійній площині, в якій знаходяться, взагалі ніякої розвязки, — ні з економічних“ ні національних“, ні „соціяльних“ ні „державних“ „штандпунктів“, бо ніякий не є в силі дати людському життю всеобіймаючого змислу, ніякий з них не є в силі оправдати того, щоб людина займала якраз таке, а не інакше місце поруч своїх ближніх. А без поставлення всіх на відповідне для них, місце і серед відповідні для них межі, щоб кожен робив лиш те, що до нього належить, і до іншого не втручався, не може бути ніякої мови про упорядкування хаосу „проблєм“ і експльозій.

Але там, де серед якогось народу ділає релігійний етос, — там усе ясне, прозоре, розвясне, там „проблєми“ взагалі не існують, бо все займає те місце серед цілоти світу, до якого по своїй істоті належить, а біжучі життєві питання розвязуються наївно, безпосередно, здоровим розумом і здоровим, невибуялим імпульсом, усе одно чи війною, чи миром. Місце, на яке людина поставлена судьбою, і межі, серед яких їй призначено ділати й самопроявлятися, є тоді незалежними від її волі, так що не має ніякого змислу проти цієї долі безмірно, скажено, засліплено бунтуватися, тільки є змисл змагатися серед даних меж, не переступаючи їх, не роблючи з себе чогось, чим дана людина по своїй ісоті не є і стати не може. Адже людина не є „індивідуумом“, яке може вибирати собі своє місце своєвільно, тільки вона є посланою в низ на землю частиною цілоти Все-світу, частиною посланою якраз на дане, а не на якесь інше місце для сповнення свого життєвого покликання, для виконання свого життєвого завдання. Тому не задля самого по собі фізичного існування свого, тільки задля цього вищого змислу свого життя людина терпить і радіє, бореться і гине. І тому вона може мати в собі силу переносити нещастя і класти своє життя в жертву, — бо вона не живе для свого „щастя“, тільки для виповнення своєї істоти своїм життям, хоч би й „нешчасливим“ життям.

Змисл має тоді серед божеського космічного порядку тудяче життя селянина — і не надаремні були радощі і злидні цього життя, ті радощі і ті нещастя, що чергувалися з року на рік у великому ритмі родження росту і смерті і нового родження

природи, серед якої він жив, — не надаремні, тільки для чогось потрібні вони були і за його буття на землі, і в тій таємній хвилині, коли його рука зісовгується мертва з чепіги сохи, а тіло лягає в могилу, щоби ввійти назад у круговорот життєдайних природних соків землі. Змисл має серед отієї єдності божеського космічного порядку теж і життя і смерть лицарів-дружинників. Вони не на те, щоб давати матеріяльні підвалини під творчість свого народу. Межі їхнього життя ширші: їм дано здійснювати вищу думку фізичного існування людей на землі — думку плекання шляхотної крови серед свого роду в інстинктовній відразі до страшного, всеруйнуючого прокляття фізичного й духового звиродніння, — думку закінчування і завершування людського буття на землі славою, — думку вірної служби людям, яких загальний порядок на землі поставив на вищому від них щаблі людського достоїнства, — думку вкінці кладення своїх голів у тій вірній службі законові й порядкуві над народами й світом. Змисл мають володарські появи на світі, маєстатичні, королівські постаті, яких буттю дані понадіндивідуальні, цілий народ охоплюючі межі законодавців, що більше: репрезентантів законности, яка — і тільки вона одна — з етнічної зграї робить народ. І змисл має вкінці творчість віщих співців і надхнених мистців, бо своїми піснями, своїми в слово чи в камінь влитими візіями вони підносять духа свого народу до живого, безпосередного, наївного відчування всеобнімаючого, божеського космічного порядку, вони є джерелом того приклонного благовіння, яким віддихає їхній народ і в щастю і в горю, вони переносять подвиги тих героїв, яким славу співають або монументальні пам'ятники ставлять, у ту площину надлюдського, вічного, у якій індивідуальний людський чин набирає значіння загально-важного, понадчасового, символічного, божеськими космічними потугами осяяного чину. Так усе має безпосереднє відношення до незмінного, непорушного, вічного, і тому все є потрібним, кінечним, повним змислу, бо воно має ясно означене місце серед цілоти, виразно означений своєрідний ступень серед космічного порядку.

Релігійний же етос є завше етосом героїчним. Є це етос, яким відзначаються могутні, наче з каменя викуті, наче з криці вилиті постаті - „індивідуальности“ в найвищому розумінню цього слова. Бо щоб бути постаттю, для цього за мало гістєричного „бажання“ „виявляти свою індивідуальність“ і длятого, керуючися наче яка комаха примхамі, виправляти без ніякого стриму все, що людині завгодно, — як це діється нині. Щоб бути

постаттю, треба відзеркалювати своїм індивідуальним життям якусь понадчасову космічну силу-ідею, а це буває тільки тоді, коли людина виповняє собою дане їй місце й призначення, спочиваючи сама в собі й не переступаючи даних їй меж, не розгублюючи себе поза тими межами в безплідній хаотичній, позбутій внутрішньої правди метушні. І щоб бути постаттю, треба наївно-реалістично здійснювати дане собі достоїнство, з правдою й вірністю самому собі, себто даній собі істоті і даному й призначеному собі місці в світі. Чи це буде — в народі, перепосному героїчним етосом, — селянин — кожен з них упостачуватиме собою яко вроснена в землю-природу людина якусь сторінку елементарних сил природи, але упостачуватиме цілий і неподільний наче нерозколена скеля яко праобраз і тип: хто незломну фізичну вітальність природи, хто її підступність, розум і хитрість, хто її мстивість аж до п'ятого покоління за гріх проти неї. Чи це буде войовник-дружинник — кожен упостачуватиме як одноразова, неповторна в своїх індивідуальних відтінках, а все ж у глибшому змислі як типічна поява якусь вічну потугу-ідею соціального життя: хто правдивість і справедливість, хто відданість і вірність, хто понуру дійсність і безоглядність збройної боротьби між людьми. Бо не кожному, лиш постатям на найвищих щаблях людської гієрархії, героїчно-владарським і героїчно віщим постатям є дано упостачувати собою не одну, а багато космічних сил-ідей. Так героїчне, суцільне життя оформлює кожную людину на даному їй місці від найнижчих до найвищих достоїнств, від селянина аж до тих владарських і віщих достоїнств, де потуга і дух людини знаходять свій найвищий вислів і рішають про вигляд народів і про біг історичних подій на століття.

Героїчний же етос не може бути з природи речі інакший як тільки аристократичний. Бо де визначається всьому своя міра і всьому своє місце, там непорушним заложенням мусить бути свідомість про нерівність між людьми, про різні ступні людських достойників і призначень, і тому й їхніх прав і управнень, про ступневу будову кожного порядку на світі, у якому нижче стоїть у підвалинах вищому, а вище найвищому: завершенню й упостаченню буття — себто потугу і духа — всього народу у владарсько-королівських і в віщих, божеськими таємницями надхнених особистостях.

Але не каста рішає про місце людини-одиноці серед цього загального, отже державного, людського порядку, одним без

вини приниженість, другим без заслуг державну керму віддаючи, — тільки здатність до провідних функцій серед своєї верстви. І тут аристократичний етос Вячеслава Липинського переходить у клясократичний як останню сторінку загального релігійного Його етосу. Про політичну, державну вагу даної людини рішає безпосереднє відношення між людьми. Ніякі абстракти не втискаються серед народу, опанованого клясократичним етосом, у взаємини між живими людьми й не розділюють їх механічно безоднями мертвих схем і пересудів. Клясократична Держава — це не абстрактна конституція, тільки органічний порядок достоїнств, у якому вище поставлене є сполучене нероздільно з нижче поставленим, сполучене не „організацією“ й її „організаційними авторитетами“, себто часто-густо ні до чого доброго нездатними бовдурами, — тільки сполучене безпосереднім людським відношенням особистої взаємної пошани, особистої взаємної вірності, служби й піклування між людьми, людьми такими, якими вони є, людьми з крові і кости. Закон — це не абстрактна засада й параграф, з якої машиною чисто логічного думання дедукується „правосуддя“ „рівне“ для всіх і для всякого випадку, — тільки це є здійснювання живої справедливості, безпощадної, де є гріх проти духа, проти космічного порядку, прощаючої, де є „гріх“ проти речей, не духа. Ступні авторитетів — це не припадок більшої чи меншої абстрактної „освіченості“, чи механічної „посади“ й „дипльому“, — тільки це ступні заслуженої пошани серед ближніх-сусідів своїх, тим вищої пошани серед даної суспільної верстви і серед даного ступня загального достоїнства, чим вищі, чим більше героїчні, мужні, характерні, означені прикмети даної людини серед круга собі рівних, і близьких, і рідних людей, ближніх, сусідів. Але кожен має властивий йому авторитет і заслужену собі пошану: і гордий своєї необхідності кметь, і пишний на свою очайдушність войовник, і маєстатичний владар. В обличчю Держави всі суспільні верстви рівні, себто всі мають безпосередню співучасть у найвищій державній владі, але величина цієї співучасті нерівна, бо нерівна є вага й значіння самих верств і їхніх функцій у життю цілоти — Нації й Держави.

Не „програма“, не доктрина, — тільки етос робить Вячеслава Липинського безконечно далеким від „загалу“ нинішнього українства, такого, яким воно нині — на жаль — є. Короткозоро, плитко і несправедливо було б ганьбити це українство. Ніде на світі, серед ніякого іншого народу не є сьогодні ліпше,

як серед українців. Ріжниця є тільки та, що інші народи мають більшу спадщину спетрифікованої культурної традиції, що ті народи мають більше рутини, так що виховані цими рештками шляхотнішої минувшини люди все ж виявляють хоч дрібку особистої приличности. В українців же ні культурної — хоч би й вже мертвої — традиції, ні навиків рутини з минувшини немає, і тому усе те, чим хворіють усі інші народи, проявляється серед українців більше обнажено, отверто, дикіше, вульгарніше, неприличніше, ніж де інде. Але й стільки всього. Бо традиційні вартості інших народів жили колись виключно завдяки тому, що в їх підставах лежала хоч якась дрібка, якась притухла іскра стародавнього, середньовічного релігійного етосу. Але тепер, нині серед нашої доби, Бог відвернув своє лице від народів, і в їхніх душах гасне і загасла остання Божа іскра. Традиція втратила свій вищий змісл, бо не має відношення до Божеського Абсолюту, вона стала в наслідок цього внутрішньо мертвою, нездідною розвиватися й рости далі. Вона стала наче стовбурами зісохлого ліса. Це наче ліс і наче вже й не ліс, а щось перехідне між лісом і пустарем, — і оці спетрификовані стовбури нині на наших очах один за другим до решти миршавіють і з грюкотом валяться на землю. Серед цього процесу „визволення“ людей-атомів із всякого космічного, божеського порядку народи нестримними „поступами“ так таки наглядно, з року на рік, чим гірше дичіють — навіть найкультурніші народи, — і всі один за другим швидко наближуються до того стану, в якому ниші вже знаходиться — по правді: „найпередовіший“, „найпоступовіший“, „найбільш революційний і фанатичний“ з усіх європейських народів — український народ. Ось і стільки всього, — отже чого ж якимсь особливим гнівом п'ятувати якраз українство, коли нині — так сказати — „українізується“ цілий світ?

Що значить ціла ця світова „українізація“ — це наглядно можемо бачити кожного дня на західно-українських землях. Брехня опанувала ціле життя народу. Брешуть усі — хто в злій волі, бо йому вигідно „жити“ в каламутній водичці, а хто в „добрій волі“, бо йому здається, що цей розклад можна спинити, якщо засугестіювати „масу“ „палкими“ фразами й фалшивими „національними легендами“, в які не вірять самі ж оті „провідники“, які все це в поті чола бідними, опущеними, пустими інтелектами своїми видумують, щоби своїми брехнями „одушевити народ“ і наче встрикненням кокаїни підбатожити його до „вибуху нових

непереможних національних енергій“. Мужно казати свому народові правду в вічі, мужно зясувати йому його дійсне положення, мужно отворити йому очі, що він стоїть перед обличчям смерти — такої смерти, або й ще менш на воскресення подаючої надії смерти, яка вже постигла Наддніпрянщину, — мужно все це робити, не лякаючись ні втрати „популярности“ серед „мас“, ні куль від гістеричних терористів, ні опльовувань і оклеветувань від ріжного шумовиння, що вдерлося до національної преси, — на це не має відваги ніхто. Чесний, зберігаючий якісь засади правди, приличности й чести в громадському життю елемент відсувається від всякої можливости впливу на все те, що діється під назвою „національної політики“, бо яка ж прилична людина є в силі конкурувати з демагогами, інтригантами й клеветниками? З верху „революційність“, під сподом хрунівство — ось і ціле те „національне життя“, яке з кожним днем усе виразніше „викристалізується“. Не „вище моралі стоячі надлюди“ тільки нижче моралі гниючі підлюди чимраз більше монополюють в руки „провід нації“ — однакові типи людські, всеодно, чи вони в „революції“, чи в „угоді“ мачають пальці. Була б ще якась іскра надії серед цієї понурої ночі української — і не лиш української, але й загально світової —, коли б цей нездержно поступаючий процес внутрішнього перегнивання захоплював лиш горішні суспільні верстви, а не затроював долішних. Тоді були б може надії, що якісь понурі, але здорові хлопи, якісь брутальні, але нерозложені наймити і робітники, маючи до сита всього цього, що на „верхах“ діється, зметуть оту Содому і Гомору з лица землі і відновлять хоч примітивну, але здорову правду життя. Але розклад не спиняється перед нічим. Простолюддя, яке ще так недавно було на західних землях українських по суті здорове, патріотичне, готове для жертв, послушне й вірне своїм провідникам, працююче, чесне, — чим далі, тим більше перемінюється в чернь. Розпуста починає прожирати його вітальність, шириться злодійство й забійство, губляться старі, аристократичним духом перепоені звичаї, обичаї, закони приличности й чести, пропадає здібність взагалі ще когонебудь і щонебудь шанувати. Народ перестає бути народом взагалі — і на це ніякі верески про „Націю“ нічого не допоможуть.

Бог відвернув своє обличчя від народів і на чоло їхнє лягла понура печать прокляття... Нічого нового і небувалоого. Ціле новочасне знання історії світу від шістьох і більше тисячів літ свідчить про це, що якраз так як нині завше гинули великі, тисячо-

літні культури серед загального розкладу й гниття. Не є свійком із загального закону смерти й наші часи. Повний потрясаючої, понурої таємничості цей процес конання народів. Здавалося б — дивлючися на розрухи, експльо́зії, гін і „темп“, які завше таке конання супроводжують, — здавалося б, що ще ніколи не було серед народу стільки „енергії“ і „життя“, що саме в такий — останній — мент. Цей „темп“ і гін, — це й є те, що завше в таких часах опянює людську чернь, щоб не схаменулась, щоб не спинилась, щоб у своїх „фанатизмах“ не летіла стрімголов в остаточну загладу. А одначе — все це судороги конання, смерти й розпаду. Чим збагнути таємницю цього конання? — Ніяким науковим розслі́дом історичним її не збагнеш, ніякою аналізою політичних, соціальних, економічних, національно-біологічних обставин! Дійсний вгляд у первопричини дають що-тільки релігійні оповідання, збережені у всіх святих книгах народів про ті часи, які попереджували часи нової релігійності на світі. Потѣп — вежа вавилонська — Содом і Гомора, — ось ці біблійні оповідання про конання і смерть культур, — може й таких пра-старих культур, що їхні сліди нині морями заліті, так що ніякий археолог не є в силі дати „наукову“ вістку про них. Але релігійні оповідання не є звязані ні з часом, ні з народом, — вони вічні і завше правдиві: і вчора, і нині, і завтра. Скрізь один мотив у них: народи гублять свій первісний наївний релігійний етос, вони бунтують проти божеського космічного порядку, свій змисл вони перестають бачити в божеськім, а знаходять в „існуванні для існування“ і „боротьбі для боротьби“, в „щастю на землі“, в „темпі“ „індивідуалізму“, в виснажуванні своїх енергій, у матеріалізмі „вавилонських веж“. І Бог відвертає тоді своє обличчя й на світ лягає — Боже прокляття. Це прокляття можна було б відвернути. „Коли буде в Содомі п'ятдесят праведників у городі, помилую весь город і все місто задля їх, рече Господь. Не погублю і десят'ох ради!“ — Але й десят'ох праведників у Содомі не знаходиться — і тоді прокляття входить у силу і дійсність. Бо „народи є думками Бога“: вони гинуть, коли Бог перестає думати їх. Тяглість роду людського і тяглість історії від цього не вгває: на місце померших Бог думає нові народи... Ось і розвязка тієї понуро-таємничої події, якою є кінець світів, народів, культур...

В чім же заключається хоч промінчик надій на будуче серед наших зловісних часів? Завше було так, що сіль землі між за-судженими на загладу народами з відразою відверталася від за-

гального розкладу і, повернувши своїм духом назад, до цих духових перводжерел, з яких їхній народ брав давніше живі соки свого росту, ці духові вартості собі упритомнювала. Ця сіль землі включувала осьтак у себе всю живу істоту минувшини свого народу і так зберігала їх перед загладою. Так наче новим зерном, новим посівом ставала ця сіль землі, — завязком вагітним, повним внутрішних сих кільчення, стужених за тим, щоби впасти на новий, непочатий, нерозложений, плодючий ґрунт. Ґрунтом же тим були досі в історії світу завше — варварські народи. Ці примітивні, але здорові, бо повні архаїчно-релігійного етосу і опановані трівкою моралю свого життя потуги вживалися вогнем і мечем у занепавші Содомі й Гоморі, довершуючи так на них Божого суду, — і вигубивши там усе загуби гідне, сідали на його місце. У ці непочаті, варварські душі й передавала тоді та сіль землі, яка ще в Содомі й Гоморі збереглася, свої духові завязки, і ці — сполучившись з вродженими таланами варварських душ — розгорталися на ново, проходячи всі ступні росту культур: від кільчення архаїчних часів почерез розріст коріння, пня і гонів середньовічних часів і почерез розквіт клясичної культури з завіщаних їй середньовіччям пучків, аж до спілоти овочів пізніх часів і до вянення, сохнення, упадку і гниття часів кінця і конання...

Але нині ніде вже на світі варварських народів немає. Модерна цивілізація включила їх усіх у загальний процес гниття, — як включилося в цей процес і наше власне, ще недавно більшменше здорове, варварське, простолюддя. Світ іде отже в добу загальних внутрішніх переворотів с а м о в и н и щ у в а н н я, — добу, якої передсмак — покищо слів, але небаром теж і діл — подає нам нинішня заїла внутрішньо-українська гризня. Де ж шукати тут нових надій?

Ці надії містяться в тому, що серед нинішнього хаосу скрізь зарисовується серед народів процес відділювання їхньої соли землі. Скрізь ця сіль землі засклеплюється сама в собі, резигнуючи з того, щоб як стій, негайно „оздоровлювати“ „масу“. Серед цієї соли землі відбувається велитенська духова переміна, — переміна, яка страшним зусиллям очищує душі цієї соли землі від усієї нечистоти наших гнилих часів і кристалізує в цих душах новий етос, повен архаїчної сили й пруживости. Це є етос з природи речі релігійний, героїчний, і аристократичний, — бо іншого етосу архаїчні часи не знають. І всі надії ще тільки на цьому держаться, що може після тієї загаль-

ної різні, яка нині помалу, але невідхильно на світ наближається, після тієї руїни, на якій початках стоїмо, відбудеться не менше таємничий процес, що й конання народів: процес нечайної мутації, нечайної переміни субстанції нинішних етнічних мас, такої переміни, яка зробила б їх здатними ще раз прийняти в себе, скільчити й до нового росту довести завдяки етосу їхньої соли землі.

Такою сіллю української землі є — Вячеслав Липинський, і тому він є духовою потугою України. Чудес ніяка духовна потуга людська довершувати не може. Неспоріднених душ, душ змучених, мертвих і гнилих, ніяка духовна потуга оновити, відродити, новим життям надхнути не в силі. Це в силі зробити тільки чудо мутації самої субстанції гнилого передтим народу, але таке чудо сповнитись може тільки тоді, коли б сам Бог своє обличчя назад до якогось пропащого народу повернув і сам Бог на ново цей народ думати почав... В цьому лежить причина невдачі спроби Плятона зреалізувати свою ідею держави зі сиракузанським тираном молодшим Діонізієм і його сиракузанським народом, бо сама субстанція цього тирана й народу до такого великого чину не надавалась. В цьому, і тільки в цьому, лежить найглибша, суттєва причина, чому перша гетьманська організація — це збіговище випадкових, мертвих і гнилих людей — скінчилася катастрофою для Вячеслава Липинського. Кому була б охота взагалі займатися цим збіговищем, його „монархами“ й „особистостями“? Аджеж мало на Україні таких збіговищ? Але це збіговище каже, що „Липинський його ідеолог“, — і це є одна-одинокa причина, яка не дає проходити попри це збіговище — мовчки. Є хрущики, що живуть із гриження книг. Отакими хрущиками й була „ідеалістична“ й „особисто чесна“ частина отого збіговища, хрущиками, що загнуздилися в „Листах до братів-хліборобів“ і думали — і все ще думають, — що вони „вміщують в себе“ „ідеологію Липинського“ і навіть „є її співтворцями“, коли гризуть букву за буквою цієї книги, самі не маючи нічого спільного з тою істотою, тим духом, тим етосом, якими вона перепоена. Говорячи про Гетьманщину, величаючи її, Вячеслав Липинський мав на оці образ-ідею, яка виходила з його власної, повної віри душі: це була правдива легенда Гетьманщини, бо цей образ-ідея свідчив не про те, якою Гетьманщина з 1918-ого року на ділі була, тільки про те, якою вона в ідеальному аспекті бути повинна б, коли б мала в собі той

Дзвони

етос, яким перепоеаний був сам Вячеслав Липинський. Але розуміння цих хрущиків так високо не сягало — і не сягає. Їх завданням стало для „пропаганди“ „зідалізувати“ таку Гетьманщину, якою вона була на ділі, в повній свідомості того, що в дійсності було в тій реальній Гетьманщині цілком інакше, ніж вони в своїх „науково-історичних“ і „пропагандивних“ „творах“ її описують. Ці хрущики думали — і думають, — що правда полягає на тому, щоби щось в себе вперто вмовляти і вмовити, всеодно, чи воно є дійсне чи недійсне, і що в цей спосіб вони „створять“ свому „на національні легенди такому бідному“ народові „національну легенду для піднесення духа“, — на ділі ж „творили“ — і „створять“ — тільки ще одну зайву брехню в повнім неправді українським життю. В імя тієї „легендарної“ брехні заїло нищать і руйнують вони сьогодні дійсного духа Вячеслава Липинського — всіми способами, бо по їхньому „ціль освячує середники“. При цьому „цитують“ „Липинського“ і „покликуються“ на „Липинського“ на „доказ“, що „говорять правду“. Це щось так, наче б хтось — говорячи неправду — покликувався на те, що всі його слова стоять у словнику, а словник чейже не бреше. Але брехнями й фалшивими „легендами“ й „ідеалізаціями“ ніякий народ оновитися не може, лиш може покласти на все своє життя клеймо малоросійської оперетковости, у якій усі змагання сміхом і ганьбою і позорищем поміж народами кінчаються, — а як дорого коштують народ такі перелицювання й „легенди“, цього відстрашаючим доказом те, як дорого вже поплатився в 1917—1921-ому роках український народ за свою повну брехні „легенду“ й „ідеалізацію“ гайдамаччини — гніздища розбишацтва. Вірою й правдою, правдивим етосом і правдивими легендами оновлюються людські душі і цілі народи, але серед збіговища першої гетьманської організації не було здібности до віри і правди, лиш була здібність до „тактики“ й інтриги, до метушливости й „масової“ агітації, — і тому вона скінчилася загальною зрадою тих, хто себе „учнями“ Вячеслава Липинського уважав і все ще — загубивши всяку честь і сором — уважає проти виразної, повної трагічної великості заборони — проклону, яку Він поклав між себе і те збіговище.

Але ця духова потуга, якою є Вячеслав Липинський, є в силі промовити безпосередно до споріднених душ, і цьому ніякі інтриги, клевети, крутіства й „тактики“ його ворогів нічого не зарадять, — до тих душ, у яких збереглася хоч якась тінь, хоч якась дрібна жмінка його власного релігійного, героїчного

й аристократичного етосу. І ця духова потуга є в силі цю тінь, цю дрібку шляхотного етосу наче іскру Божу в душах роздмухати в полум'я.

Так повстає, так зав'язується і так розгортається новий духово-політичний принцип на Україні з духа того героя цього принципу, яким є Вячеслав Липинський. Несказано повільно, з величезним напруженням волі, серед матеріальних злиднів, серед терпінь, невдач і нещасть, переслідований лютою ненавистю, втоптуваний знаругами й клеветою своїх ворогів у болото, — проти всієї „40-мільонової нації“ української, для якої хаотичного й рабського духа цей принцип влади і підчинення є органічно чужий, — розгортається цей новий клясократично-монархічний принцип. Нікому ніякої „конкуренції“ він робити не хоче, нікому його „маси“ відбирати не збирається, ніякою, ні „зовнішною“, ні „внутрішню“ „реальною політикою“ на моду нинішніх українських коншахтів займатися він і на гадці не має, бо в нього є важніші і достойніші завдання ніж беззглядно і безнадійно борикатися з українськими „масовими“ заразами: завдання оформлювання свого власного внутрішнього життя клясократичним етосом, поки перепоєні ним людські сили зміцніють настільки, щоби стати здатними упорядкувати український хаос внутрішню єдністю народу. Але „неприхильна неутральність“ „загалу“ сотками очей і сотками вух стежить за кожним рухом, кожним словом цих клясократично-монархічних людей. Підозірливість оправдана! — Бо оце повний затухлої плісні, понурий, темний, гнилий льох український почуває — так глухо, як взагалі льох почувати в силі, — що промінна, героїчна істота Вячеслава Липинського виломлює в стінах цього мертвого льоху пролом, щоби свіже повітря в нього увірвалось, щоби жмут сонця поразив темну ніч українську. І всяка плісьнь ворухиться неспокійно, бо чує, що якщо це довершиться, то всій цій плісні кінець прийти може — не від безнадійного борикання з поодинокими „особистостями“, з тією чи іншою „індивідуальною“ клітиною цієї плісні — бо що ж допоможе таке нищення зарази, коли на місце одної знищеної льох український сотню нових клітин плісні плодить? — тільки від свіжого повітря і сонця, які лиш одні можуть знищити всю плісьнь — — на раз!

